

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Teze diplomové práce

**Samospráva a její vztah k sociální a politické funkci
spolků. (Na příkladu města Dobrušky)**

Bc. Tomáš Tojnar

© 2015 ČZU v Praze

Souhrn

Předkládaná diplomová práce se zabývá místními spolky a jejich postavením v lokálním politickém systému. Je pojímána jako případová studie konkretizující tento fenomén na příkladu města Dobrušky. Sleduje vývoj spolků a jejich vztahu k místní samosprávě v čase od druhé poloviny 19. století do současnosti. Cílem práce je charakterizovat změny, kterými tento vztah procházel a snaží se i o postihnutí vzájemné vazby spolků a samosprávy. Na konkrétním rozboru jednotlivých historických etap dokládá změnu charakteru těchto vztahů v souvislosti s typem politického uspořádání celé společnosti.

Postavení spolků chápe tato práce jako určitý indikátor kvality občanské společnosti, jíž jsou nezastupitelnou součástí. V práci je toto postavení sledováno jak ve vztahu ke komunální, tak k celkové politice státu. Zde jsou silně patrné diference mezi demokratickou společností (včetně té utvářející se v 19. století) a společenstvími, které obecně nazýváme totalitními. Analyzovány jsou zejména projevy politického systému v konkrétním místním společenství.

Důležitým pramenem pro zjištění současného vztahu místních spolků a samosprávy bylo dotazníkové šetření, které v kombinaci s dalšími metodami dává úplnější obraz současné situace. Jedním z nejdůležitějších závěrů práce je zjištění, že spolky tvoří důležitou součást komunálního politického komplexu a podpora jejich činnosti přináší prospěch celému mikrospolečenství a životu lidí v něm.

Klíčová slova

Dobruška, místní samospráva, občanská společnost, rozvoj obce, spolek.

Jedním ze základních pilířů moderní demokratické občanské společnosti jsou spolky, jejichž prostřednictvím se mohou občané podílet na veřejném životě.

Problematicke spolků je věnována i předkládaná diplomová práce. Cílem práce je charakteristika města z historického hlediska a hlavních socioekonomických ukazatelů, identifikace aktérů veřejného a spolkového života v soudobé i historické perspektivě a definice vlivu místních spolků na veřejný život a obecní samosprávu. Jejím cílem je nejen zmapovat lokální politické vazby mezi spolky a místní samosprávou, ale i jejich vývoj v čase, proměny ovlivňující místní politiku a formující místní mocenské struktury, a to od 19. století až do současnosti. V této souvislosti je snahou práce dokumentovat na konkrétních příkladech a jejich analýze zejména personální propojenost obou těchto komponent místního společenského politického prostředí. Pozornost je věnována zejména „zlaté éře“ spolkové činnosti v závěru 19. a v první polovině 20. století. Stejně tak práce zkoumá příčiny a důsledky potlačování svobodného spolkového života v éře obou totalitních společností od čtyřicátých do konce osmdesátých let minulého století. Tyto historické kořeny do značné míry ovlivnily i současné období, které můžeme charakterizovat jako určitou renesanci spolkového života.

Při sledování vztahu spolkového a samosprávného prvku ve vývoji obce je důležité hledisko vývoje, který byl určován situací v celé společnosti a ve státě. Přesto však má regionální a místní prostředí určitá specifika, která se práce snaží postihnout.

Diplomová práce se zabývá rozbořem situace ve městě Dobrušce, nelze tedy závěry a vývody aplikovat v plné míře na jiné lokality. Práce je tak plně limitována přesně vymezeným geografickým prostorem a případné závěry je pro jiné lokality nezbytné ověřit novým výzkumem, nelze tedy uplatnit mechanickou aplikaci v jakémkoli rozsahu.

V konkrétních analýzách bylo vycházeno z dostupných dokumentů, především archivní povahy, které osvětlují činnost městské samosprávy i jednotlivých spolků ve vztahu k ní. Velmi důležité jsou v tomto směru knihy zápisů ze schůzí, ale i kroniky spolků, vzpomínky pamětníků, pro nejnovější období pak i dokumenty orální historie. Pro současné období byl zpracován dotazník, na nějž jednotlivé spolky vstřícně reagovaly. Při jeho zpracování bylo možné použít výhradně kvalitativní analýzy, protože pro kvantitativní zpracování je množství dat nedostačující. Přesto i výsledky tohoto dotazníkového šetření, které probíhalo v měsíci listopadu 2014, dávají možnost v kombinaci s ostatními prameny nahlédnout do určitých latentních vztahových struktur, které však mají silný vliv na

fungování celého systému komunální politiky. Dotazník je obsažen v příloze DP. Formulace jeho otázek byla volena tak, aby odpovědi byly schopné vyjádřit nejen obecné jevy, ale i určitá specifika jednotlivých spolků.

Rovněž jsou v práci využita data získaná v neformálních rozhovorech s představiteli městské samosprávy i jednotlivých spolků při vědomí nutné korekce vysoce subjektivních náhledů a zainteresovaných postojů těchto osob.

Jednotlivé kapitoly práce sledují vývoj v jeho komplexnosti a věnují se jak celkovým pohledům na situaci v dané lokalitě, tak potom zejména konkrétnímu pohledu na meritorní oblast, tedy vývoj vztahu spolků a místní samosprávy. Při tvorbě podkladů bylo použito především analýzy historických dokumentů, dále pak technika osobních rozhovorů a dotazníková technika. Výsledkem je tedy případová studie jedné obce v určitých časových snímcích. Při sledování vývoje jednotlivých spolků je používána především metoda komparativní, která umožňuje pohlédnout na tuto genezi jako soubor proměnlivých faktorů, jejichž měřítkem je především postavení spolků jako spolutvůrce občanské společnosti, která je jedním z nejdůležitějších atributů moderní demokracie.

Předkládaná diplomová práce je tedy případovou studií, která se zabývá vývojem vztahu spolků a místní samosprávy v konkrétní lokalitě – Dobrušce. Jde o malé, dnes sedmitisícové město v podhůří Orlických hor s bohatými historickými a kulturními tradicemi, v jehož minulosti hrály spolky vždy velmi důležitou úlohu.

Jednotlivé kapitoly práce sledují vývoj v jeho komplexnosti a věnují se jak celkovým pohledům na situaci v dané lokalitě, tak potom zejména konkrétnímu pohledu na meritorní oblast, tedy vývoj vztahu spolků a místní samosprávy.

V teoreticko-historickém úvodu jsou charakterizovány zejména právní předpoklady vztahu spolků a samosprávy včetně jejich dějinného vývoje v podmínkách jednotlivých státních útvarů, jejichž součástí naše země byla, a zvláštní důraz je položen na změny, k nimž došlo po roce 1989 v souvislosti se snahou o obnovu občanské společnosti.

Stěžejní část práce tvoří konkrétní rozbor historického vývoje a současného stavu vztahu místních spolků a samosprávy. K plnému pochopení historických souvislostí bylo nutné přiblížit celý dějinný vývoj od nejstarších dob, v nichž se začalo utvářet postavení Dobrušky jako místního střediska celé oblasti zahrnující severozápadní část Orlických hor a Podorlicka, která se dnes zhruba překrývá s působností města III. stupně. Zdůrazněna je jak středisková funkce ekonomická, tak i společenská, kulturní a v širším smyslu duchovní.

Samostatná kapitola je věnována demografickému, hospodářskému a společenskému vývoji od 19. století do současnosti. Jde o relativně samostatné součásti, které významným způsobem podmiňují charakter spolkové činnosti.

Jednu z nejdůležitějších součástí celé diplomové práce tvoří historicko-politický vývoj spolků. Je sledován od jejich vzniku a aktivizace ve druhé polovině 19. století přes celé století 20. až po dnešek. Zejména poslední desetiletí 19. a první tři desetiletí 20. století jsou pro spolkový život velmi důležitým obdobím. Spolky v této době představovaly zejména v podmínkách venkova reálnou sílu lokálního politického systému. V první etapě pak dokonce do jisté míry nahrazovaly v komunální politice dosud neexistující politické strany.

Výraznou změnu přineslo období totalitního nacistického režimu, který v naší zemi zavládl zejména po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Spolková činnost ve městě začala upadat ovšem již v době pomnichovské.

K výraznému obratu došlo až po skončení války a obnovení státní samostatnosti. Toto období však trvalo jen velmi krátce a v roce 1948 byl demokratický režim opět nahrazen totalitou, tentokrát komunistickou. Nově nastoupivší komunistická moc chtěla mít pod kontrolou všechno dění až do nejposlednějších detailů. To se v plné míře týkalo i spolkového života, který byl postupně soustředěn do Národní fronty, v níž měla rozhodující a konečné slovo Komunistická strana Československa. Přes určité uvolnění nepřinesla v tomto směru změnu ani liberálnější léta šedesátá, která navíc skončila sovětskou okupací. Období tzv. normalizace přineslo velmi tvrdou kuratelu nad veškerou spolkovou činností. V první řadě byli ze spolků vyloučeni lidé, kteří byli protagonisty reformního hnutí roku 1968, a to i na místní úrovni, a činnost spolků byla vrácena téměř beze zbytku do předchozích kolejí. Ty spolky, které do tohoto schématu nezapadaly, byly zrušeny.

Radikální změnu přinesla až devadesátá léta minulého století. Jako nejdůležitější výsledek revolučních změn v této oblasti se jeví proces obnovy samostatnosti spolků. Tato cesta byla zahájena již v prvních polistopadových týdnech, i když zatím ještě nebyla legislativně ošetřena. Vyhlášením Listiny základních práv a svobod padly všechny dosud omezující zábrany v podobě zákonů z doby totality, které byly následně postupně rušeny či nahrazovány zákony demokratickými. Spolky se staly opět plnoprávnou součástí života společnosti, ale zároveň součástí, která si své místo musela ještě najít a prosadit.

Jedním z nejdůležitějších závěrů je, že revitalizované nebo nově vzniklé spolky se jako nedílná součást začlenily do komunálního politického systému. Znovu se staly důležitým faktorem komunální politiky ve smyslu správy a organizace věcí veřejných, důležitým prostředníkem k prosazování a realizaci zájmů místní politiky. Také v podmínkách Dobrušky začaly spolky tuto svou roli plnit již velmi záhy. Velmi brzy to pochopilo i místní zastupitelstvo a spolky začala brát jako své partnery, jako někoho, bez něhož by rozvoj místa nebyl vůbec možný.

Jak vyplynulo i z dotazníkového šetření, většina dobrušských spolků má však náplň sportovní a zájmovou. Méně jen spolků kulturních, což by se mohlo zdát poněkud zvláštní ve městě s tak bohatým kulturním životem a staletými kulturními tradicemi.

Celkově lze z výsledků dotazníkového šetření vyvodit, že se město o spolky, které na jeho teritoriu působí, dobře stará a že si je vědomo jejich důležitosti pro spokojený život obyvatel. Informace z výsledků šetření mohou být v některých případech použity i pro městskou samosprávu.

Spolková činnost měla ve městě hluboké historické kořeny, na něž bylo možné navázat. Ale nejen to. Patřila vždycky k jakýmsi „vizitkám“ města, bylo úzce spjato s jeho samotnou existencí v moderních dějinách. Být členem, nebo alespoň podporovatelem některého ze spolků patřilo vždy k atributům členství v městském zastupitelstvu, městské radě, nebo i k zastávání postů nejvyšších, tedy starostenských či místostarostenských.

Na tuto tradici navázala i nová městská samospráva, zvolená poprvé svobodně v roce 1990, ale i všechny samosprávy další. Byly to právě tyto první samosprávy, kterým se podařilo stabilizovat zejména kulturní, ale i sportovní aktivity ve městě, a to jejich plnou podporou, včetně podpory finanční a materiální.

Aktivní podíl občanů na všech sférách života města je základní formou utváření místních mocenských struktur, ale nejenom tím. Je to jeden ze základních způsobů existence občanské společnosti vůbec. Bez spolkových aktivit, bez jejich podílu na celkovém životě města, si fungování tohoto organismu nelze vůbec představit. Vstřícnost městské samosprávy a jejích orgánů vůči místním spolkům není tedy záležitostí jakési blahovlnné benevolence, ale nezbytným předpokladem fungování takového lokálního společenství. Předkládaná práce pro to snáší dostatek důkazů. Může se stát také jedním z podnětů (zejména výsledky jejího dotazníkového šetření) pro další činnost městské samosprávy a její vztah k místním spolkům.

Výběr ze zdrojů:

BALÍK, Stanislav. Metodologie výzkumu komunální politiky. In: FIALA, Petr a Maxmilián, STRMISKA. *Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody*. 1. vyd. Brno: ISPO - CDK, 2005. S. 163 – 175, 13 s. ISBN: 80-7325-074-8.

BROKL, Lubomír a kol. *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. Praha: SLON, 1997. 210 s. ISBN: 80-858-5048-6.

ČERMÁK, Daniel, VOBECKÁ, Jana a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: význam, praxe, příslib*. Praha: SLON, 2012. 182 s. ISBN: 978-80-7419-067-4.

MACH, Jiří, FRÝDA, Josef, MATOUŠ, Václav. *Dobrušská privilegia*. Dobruška: Město Dobruška, 2010. 79 s. ISBN 978-80-254-6906-4.

MACH, Jiří. Vlastenectví v regionálních církevních kronikách. In: *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století*. Dobruška: Město Dobruška, 2009. 165 s. ISBN: 978-80-254-5633-0.

MATOUŠ, Václav. *Dějiny města Dobrušky v datech*. Dobruška: Městský úřad v Dobrušce, 1994. 230 s. ISBN: 978-80-254-9812-5.

SKOVAJSA, Marek a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010. 376 s. ISBN 978-80-7367-681-0.

BALCAR, Vladislav. *Zevrubné dějiny dobrušského Sokola*. Rukopis. Archivní sbírka vlastivědného muzea v Dobrušce, sign. XIV/388. 188 s.

BALCAR, Vladislav. *Zpěvácký spolek Dobroš*. Rukopis, archivní sbírka Vlastivědného muzea v Dobrušce, sign. XIV/388. 111 s.

Kronika města Dobrušky z let 1990 - 1995, 2001 a 2011.

Vzpomínky a ústní sdělení pamětníků, bývalých starostů, současného starosty a vedoucích pracovníků města Dobrušky.